

Kanskje jeg i overskriften burde sagt "..etter det nye verdensbildet" - for det er det som oftest kommer til uttrykk: En tro på at det foran oss i tid "finnes" ett bestemt, forenende verdensbilde, og at dette ene - og kanskje endelige, sanne, frigjørende - nå merkes å bryte igjennom hos en rekke fremtredene tenkere med ulik spesialist-trening. Bjørn Vassnes snakker om "det nye paradigmet" - det

nye, altomfattende gripe-mønsteret - i sin bok Gjenoppdagelsen av mennesket (Gyldendal 1985). Han gjør det i tråd med den såkalte "New Age"-bevegelsen, som skal være tema for Ringens

vintersamling i Trondheim.

Denne oppfatningen - at vi ikke bare er på vei, men at veien har en bestemt retning - er typisk for Vestens tanketradisjon. Under det hele synes det å ligge en opplevelse av tiden som noe romlig - som en vei i et terreng: Framtida er der allerede, som en serie steder i dette terrenget. Og etter å ha opplevd adskillig vilt fjellterreng, skal de beste veifinnerne nå ha sett det fredfylte slettelandet - Kanaan - i det fjerne; - V. snakker om å finne hjem igjen til Eden. - Det er stadig en jedisk-kristen tradisjon som gir oss våre forestillinger.

Spørsmålet er om vi ikke må kvitte oss med denne måten å lete på også for å nå et skikkelig nok brudd med det gamle paradigmet (-ene?)!

Jeg lar denne

gangen denne lengselen etter en radikalt ny måte å se på være det som fører pennen i grushaugen - den haugen som stadig vokser etter som det konkurranse-industrielle systemet - med sitt mekanistiske verdensbilde - rystes i grunnvol-lene. Skrifttypen er gammel, - det er langt ifra første gangen mennesker lengter etter og strever med å formulere noe annet idet et pyramidalt samfunnssystem avslører sin katastrofale karakter. Det er håpefullt dette, at menneskene i-gjen viser sin evne til å søke nye veier og gjør det mot overveldende motkrefter, både i materiell og idéer.

Jeg velger å forsøke å belyse et par sider av den mest moderne utgaven av fenomenet ut fra Vassnes' bok, fordi den er den eneste (tror jeg) med norsk forfatter som søker å gi en vid oversikt over denne nyeste verdensbilde-jakten. Ellers er "Den nye tidsalder-bevegelsen" representert i Norge spesielt med Forum 2000, som de siste par årene i tur og orden har maktet å presentere et betydelig antall New Age's førende personligheter.

Det er fortjenestefullt at V. gjør denne innsatsen for å vise fram for oss mange av tidens ulike idéer til å bryte med de mekanistiske tankemønstrene. Men boka er blitt en blanding av lysglint og tåke. Lysglimtene er såpass spennende at de forhåpentlig vil anspore leserne til å søke videre, men boka er neppe en effektiv veileder for det brede publikum. Bl.a. er den spekket med (unødvendig) spesialistspråk og biter av

uforklart teori. Verre er det at V. synes å mangle et eget, gjennomtenkt filosofisk standpunkt til den flokken av teorier og teori-biter han nevner. Dermed mangler også konstruktiv, veiledende kritikk. Han synes i tillegg å være ukjent med den internasjonale debatten som flere av synspunktene har blitt til del. Likt og ulikt blandes sammen, med liten sans for at en del av dette ikke trekker i samme retning. V. kjenner tydeligvis heller ikke den norske økofilosofiske og økopolitiske diskusjonen fra slutten av 60-tallet og ut igjennom 70-tallet. Dermed føler undertegnede seg som en olding i møte med en ny generasjon som nå skal ut i de samme myrhøla som vi gamlingene har brukt de siste ti åra på å grave oss opp av, etter vår første, begeistrede uti-plumping.

De skumleste høla er de som har vann i kroppstemperatur, slik at en tror seg å krabbe iland i en ny verden, mens en i virkeligheten vasser i gammelt dynn. Kanskje den verste grumsemyra av det slaget er følgende:

Helt fra det antikke Hellas' Akademi, har Vesten gitt idéer en forrang framfor praksis, intellektuell virksomhet framfor arbeid med materie, ideal framfor det folk faktisk gjør, matematikk og kvantitet framfor sansning og kvalitet, vitenskapelig presisjon framfor naturlig omtrentlighet, individets innsikt framfor kollektivets oppfatning, spesialisten framfor amatøren - og verdensbildets utseende framfor det folk tar hensyn til i sitt daglige liv.

Grunnleggende samfunnsomveltninger kommer derfor gjerne overraskende på

Vestens elite; - den er utdannet abstrakt, mens tidsstrømmingene er konkrete. Den forsøker å holde tingene fast i rom, mens tidens tann gnager og gnager - til det gamle brokskinnet en dag revner.

Et utslag av dette er at vi i Vesten har fått noe som kalles "framtidforskning" - samtidig som det knapt har eksistert noe samfunn som har vært så dårlig til å forutse framtid. - Sml. tankegangen i forrige Skrift i grus: New Age er i det perspektivet Per og Pål på veg til slottet; - Askeladden har ingen autoritet i denne delen av den grønne rørsle. Det finnes en annen del som lar Askeladden være stifinner - og i den leia hjelper ikke kvantemekanikk! Tvertom - den er helst et morsomt stykke drømme-gjørme i en behagelig spennende myr. Det er Askeladd-retningen som hittil mest har preget den grønne leitinga i Norge, rimelig nok: Den er jo vårt hevdvunne opprør mot Roma, København og Kristiania!

Hovedvanskeligheten ved å innstille seg på en ny sosial, økonomisk og psykisk verdensorden er at forsøket også må medføre nye begreper og

forestillinger til å forstå verden gjennom - og disse makter vi ikke å få inn i hodet vårt før omveltningen er et faktum. De er alltid et produkt av endrede livsvilkår; - omvendt er aldri endrede livsvilkår produkt av nye idéer. - Ikke når omveltningen er grunnleggende og altomfattende! Altså: "Det nye paradigmet" - ett

som virkelig fungerer - framstår gradvis av seg selv - etter omveltningen. Dag Østerberg (en god veiviser) nevner M. Luther som eksempel: Han starter med å ville reformere den katolske kirken, og skjønner ikke på det tidspunktet at han er del av en total europeisk samfunns-revolusjon, - og etter mange år ender han med å tenke i helt andre begreper enn de han hadde idet han slo sine teser opp på kirkedøra i Wittenberg. - I 1967 - 70 var vi en gjeng som strevde med å formulere "det nye paradigmet" (Kuhn var nylig kommet ut) på grunnlag av den generasjons radikale mestertenkere, og vi

den førte oss dre strømmer typisk vest- "workshops" oer" over elva te grunnleg-

stadig har full kontroll. Kommer en seg ut i samfunnsstrømmen - dvs. uti noe som en ikke hadde begreper for - tvinges en til å lære seg å svømme, - og deretter formulerer en teorien for svømming. Det var noe slikt som skjedde med oss, - dvs. vi kom på vei inn i noe annet; vi har stadig til gode å fatte den framtida som jordens skjelvetokter idag innvarsler.

New Age søker - som vi gjorde - verdensbildet først, og utdanner verdensbilde-eksperter til det formålet. Vassnes' bok gir oss kontakt med disse "verdens-bilderne" og ingen økopolitikk, - ingen dytt ut i elva. Jeg er noe for ensidig her, men stort sett beholder vi vår

gamle kroppstemperatur boka igjennom.

La meg så ta fram ett bestemt grumsehøl i den dammen Vassnes vasser i uten å ha neset innen rekkevidde (unnskyld julestemningen, - boka er en fin julegave!):

En av dagens mestertenkere er den franske kjemikeren Ilya Prigogine - en som V. legger stor vekt på som bidrags giver til det grønne paradigmet. Bidraget består først og fremst i Prigogines teori om at verden utvikler seg via såkalte "dissipative strukturer" ("sprednings-strukturer"): Utvikling foregår stadig fra det enkle re til det mer mangfoldig sammensatte, og dette skjer via opprivende mellomspill, hvor gammel orden og stabilitet går i oppløsning. Når alt ser ut til å ende med forferdelse, viser naturen (heldigvis for oss!) en evne til å bygge ny orden - rikere enn før! Mens andre sier at liv innebærer søken etter likevekt eller selvbevarelse, sier Pr. at naturen søker fornyelse, og gjør det ved å sprengre gamle mønstre.

Dette lyder jo originalt og spennende, og det virker som denne tenkeren slår et slag for skapende evne i naturen. Men ser en nærmere etter hos Pr. og hans disippel Eric Jantsch, så framstår et par trekk som jeg antar går tvert imot det paradigmet V. er ute etter:

Pr.'s teori er av rent kjemisk-matematisk art (for den vant han Nobelprisen i 1977), og han søker å bringe alle mulige fenomén

tilbake på den formelen - det være seg samfunn, kultur, religion, økonomi, politikk, - alt kan sees som dissipative strukturer (dette kalles "reduksjonisme" - en av økofilosofiens barne-sykdommer). Altså: På alle områder utvikler verden seg, via rystelser, til det mere komplekse. Imidlertid definerer Pr. kompleksitet som matematisk sammensatthet, og det betyr at det her er snakk om et annet begrep enn den kompleksitet som økologer, kulturantropologer og økofilosofier snakker om - nemlig organisk, naturlig mangfold. Den utviklingen Pr. taler om kan i ett og alt reduseres til det tallmessig framstillbare - den er fri for kvalitativ endring. Maskinmodellen av verden er mao. her i god behold, - vi er midt i myra.

Pr. røper holdningen på mange måter, - bl.a. ved en avstandtagen fra den vanlige økologiske hypotesen at "økt kompleksitet gir livsstyrke".

Hans illustrasjoner på at hypotesen er feilaktig, - f.eks. at en plutselig innføring av fremmede

insekter eller planter i et økosystem "reduserer likevekt med øker kompleksitet" misforstår det økologiske poenget. - Disse nye elementene bringer uorden inn i systemet, fordi de mangler den tilpassethet som ellers naturen bruker lang tid på å bygge opp. På sikt fører dette lett til redusert artsmengde (jfr. rømt, smittebærende kulturlaks i Norge!). Økologisk høy kompleksitet består av et stort antall organismer (=funksjoner) i tett samarbeid og det er denne formen for kompleksitet som gir det største antall mulige utviklingsveier videre. Økt, matematisk "kompleksitet" hos Pr. betyr altså, i hans illustrerte tilfeller redusert kompleksitet økologisk sett. Prigogines begrep er det vi innen norsk økofilosofi har kalt komplikasjon - et begrep veltilpasset maskinforståelse.

Komplikasjonen kan være enormt høy - f.eks. i en datamaskin - men den er kvantitativ. Et språk som på en rimelig måte skal hjelpe oss til å utveksle erfaringer om naturen må være kvalitativt.

Konsekvensene av denne misforståelsen er alvorlige, som Prigogine selv illustrerer idet han på mange måter finner "økologisk" forsvar for industrivekstsyste-
met - fra industrielt jordbruk til storbyvekst og kolonier i rommet. Det som menneskene får istand av dette slaget kaller han "Den nye orden i naturen".

Befolkningsseksplasjonen synes Pr. også er bra, fordi den medfører "et stort antall nye tilfeller av samhandling"

mellom mennesker - dvs. en positiv u-stabilitet som påskynder fornyelsesprosessen. - Og den er

naturlig og har retning mot det stadig bedre.

- Dette er det gamle utviklingsoptimistiske, mekanisk-romlige paradigmet, og intet nytt! Det er slett ikke noen prosess-tenkning - som Vassnes i navnet henviser til

som et viktig spor til det nye. - Bemerkelsesverdige nok nevner han ikke de viktigste prosessstenkerne hittil - Buddha (og en rekke senere filosofer innen den tradisjonen), Hegel, Marx, Bergson. - Han tror at prosessstenkingen starter med Whitehead, som faktisk fikk sine start-déer fra Bergson. (- Om buddhistisk og Bergsons prosessfilosofi, se Vår Verden nr. 1 1979 og Ringen nr. 1 1982). En rekke av de øvrige grunnleggerne av økofilosofien - som G. Bateson, E.F. Schumacher, P. Weiss, N. Georgescu-Rögen, E. Goldsmith, osv - synes å ha unngått Vassnes' blikk. Isteden støtter han seg

på f.eks. den matematiserende økosystem-teoretikeren C.S. Holling, som bruker termostaten som modell for levende system. - Ulikt termostaten, er levende prosesser irreversible - de er alltid på vei inn i noe nytt. Igjen: det kompliserte istedetfor det komplekse - bare det kompliserte er reversibelt, - altså maskinen. - Riktignok er antagelig V. ikke klar over at dette er Hollings posisjon, - han refererer til ham via Prigogine.

På bakgrunn av dette - og adskillig mer i boka - er det med sjokkert forbauselse jeg på s. 77 leser at det nå endelig "ved hjelp av" Prigogines "teorier og perspektiver, er blitt mulig å få en viss forståelse av hva liv egentlig er". Jeg vil si omvendt: Ved at Pr. har greid å overbevise og inspirere en lang rekke paradigme-jegere og andre alternativister har han hatt den virkningen at en hel del prosess- og helhets-tenkning er snudd bort fra fruktbare spor ut av det mekanistiske begrepsfengslet, og han har villedet en mengde mennesker i forståelsen av hva liv og livsprosess er. Og enda verre: Pr. & co gir et kvasifilosofisk alibi for en fortsatt teknisk-industriell ødeleggelse av natur og menneskesamfunn.

Dette er blitt et langt Skrift i grus - og det burde blitt lengre, fordi New Age og Vassnes er langt mer mangfoldig enn jeg har gitt inntrykk av her.

Og den kritiske diskusjonen, som V. inspirerer til, er i dag helt sentral for ferdens mål og metode. Selvfølgelig er det risikabelt å slå alt som kalles "New Age" sammen under én betegnelse - og å hive stakkars Vassnes med hud og brok opp i samme suppa. Men likevel våger jeg den påstanden at dette stort sett høver inn under Arne Næss' begrep "Den grunne økologiske beve-

vegelse" - den som under stor festivitas og vinkende skarer kutter bryggefortøyningene - men ikke ser at de tunge ankrene fremdeles er på plass i muddret under rom-skipet.

Som super-star Capra og New Age generellt, mangler Vassnes økofilosofisk og økopolitisk trening. Via denne mangelen framstår New Age stort sett som sikkerhetsventil og romantisk fluktmekanisme. - Jfr. også den stadig økende mengden av "naturmedisiner" og "naturterapier" som ofte baserer seg på enda enklere - og mer "mekanistiske" - modeller av mennesket enn "skolemedisinen", og hvor det er slående i hvilken grad forsiktighet og skepsis mangler. - Og er det noe den endeløst mangfoldige og ustoppelig improviserende naturen fortjener - så er det en tilnærming via de nevnte egenskapene! New Age har gått glipp av buddhismens middel-vei: - I sin frustrasjon overfor mekanistisk vitenskap søker den det motsatte ekstremet - og oppnår å slå barnet ut med badevannet, - samtidig som den selv sitter fast i plasten.

God jul - med både handlekraft og årvåkne kattettrinn! Dessuten: vel møtt til en frisk gjerme-fight på nyåret!

★ Sigmund Kvaløy

